

KİTAP TANITIM VE DEĞERLENDİRMELERİ

İsmet Kayaoğlu, *Mevlânâ ve Mevlevilik, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2002, 192s.*

Bölüm ve altbaşlık içermeyen ve ilk bakışta yazarın konuyla ilgili muhtelif sempozyum ve kongrelerde sunduğu tebliğlerinin biraraya getirilmesinden oluştuğu hemen anlaşılabilir kitap, Roman rakamlarıyla işaretlenmiş onbir ana başlıktan oluşmaktadır. yazarın muhtelif sempozyum ve kongrelerde sunduğu tebliğler Birinci başlıkta kendisiyle Konya'nın özdeşleşmiş olduğu dünyaca ünlü Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin hayatı kısaca (10 sahife) ele alındıktan sonra, "Mevlânâ'nın Düşüncesinden Parıltılar" başlığı altında, onun düşüncesinin özü sayılabilecek noktalara, mesela Vahdet-i Vücûd anlayışına, bilgi teorisine, ahlak ve aşk anlayışına ve diğer dinlere bakış tarzına dikkat çekilmektedir. Üçüncü başlık altında Mevlânâ'nın sosyal muhiti ele alınırken etrafında Sadreddin Konevi, Kutbuddin Şirâzî, Fahreddin Irâkî gibi alimler bulunmasına rağmen, çevresini kuşatanların büyük kesiminin halktan oluştuğu üzerinde durulmaktadır. Dördüncü başlıkta XIII. Asır Anadolu'sundaki Babaîler, Kalenderîler, Rıfâîler ve Ahîler gibi Derviş tarikatları ve sosyal zümrelere değinilmektedir. Yalnız burada dikkati çekecek husus, bu başlığın "Sonuç" bölümünde verilen bilgilerle daha önce söylenenlerin ilgisi olmaması, konuyla tamamen yeni bilgiler sunulmasıdır. Muhtemelen bu kısım başka bir makalesinden naklettiği cümlelerdir. Mevlânâ'nın Moğol yöneticilerle münasebetlerine değinildiği beşinci başlıkta, onun "Anadolu'ya Moğol istilâ ve hâkimiyetini Tanrı'nın irâdesinin bir neticesi ve onlara itaat etmeyi de yerine getirilmesi meşru bir durum olarak gördüğü"nü, babasının ve kendisinin sürüklendiği yeni ülkelerdeki yöneticilerle münasebetlerinin ölçülü olduğu vurgulanmaktadır. Mevlânâ'nın mektuplarının dönemin tarihi açısından önemini irdeleyen altıncı başlıktan sonraki üç başlık artık Mevlânâ değil, Mevlevilikle ilgilidir: Anadolu'da ilk Mevleviler, Sultan-Mevlevî İlişkilerine Genel Bir Bakış ve Semanın Menşei. Buradan sonra gelen onuncu başlık olan "Mevlânâ'da Tabiat Sevgisi" pekâla ikinci başlık olan "Mevlânâ

Düşüncesinden Parıltılar” başlığı altında; onbirinci başlık olan “Mevlânâ Celâleddin Rûmî’de Dinî Düşünce” ise Prof. A. Bausani’den tercüme olması hasebiyle “Ek” adı altında verilebilirdi.

Burada kaynakları ile ilgili küçük bir değerlendirme yapmak gerekirse diyebiliriz ki yazar zaman zaman birinci el kaynaklara referans mümkün olduğu halde Gölpınarlı’nın eserleri gibi ikinci el kaynaklara başvurmuştur. Plandan sonra dikkati çeken en büyük eksiklik budur.

Eser, bu haliyle sahasına bir yenilik getirmese de Mevlânâ ve Mevleviliğe merakı olanlar ve bilhassa öğrenciler için iyi bir “Mevlânâ ve Mevleviliğe Giriş” kitabı sayılabilir.

Hülya Küçük *

Mehmet Demirci, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*, Damla Yayınevi, 2.bs., İstanbul 2004, 168s.

İslam dininin derûnî yönü diye tarif edebileceğimiz tasavvuf, toplumumuzda yüzyıllardır etkin olan bir dini yaşayış biçimidir. *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*, halkımızı bilinçlendirmek ve doğru bilgilerle desteklemek için hazırlanmış bir kitaptır. Akademik bir dilden ziyâde halkın da anlayabileceği hoş, sade bir üslûpla yazılmıştır. Verilen cevaplarda detaylara inilmeyip, konular, kuş bakışı olarak ve genel hatlarıyla sunulmuştur. Kitap yedi ana bölüm içinde yer alan 111 sorudan meydana gelmiştir. Ayrıca her bölümün sonunda “Neler Okuyalım?” başlığı altında okuyucuya, bu alanla ilgili daha derinlemesine bilgi edinebilecekleri bazı eserlerin isimleri verilmiştir.

I. bölüm “Tasavvufun Mâhiyeti” başlığını taşımaktadır. Allah’ın en mükerrem varlık halinde yarattığı insan bedenle ruh, madde ile mânâ karışımından ibaret bir bütündür. İnsanın her iki âlemdeki mutluluğu, bu iki yönü dengeli beslemesine bağlıdır. Aşırı ihtiraslar ve süflî duygular, maddenin mânâ üzerinde hâkimiyet kurmasına neden olur. İşte tasavvuf, bu iki yönü dengede tutmak için gösterilen gayretin adıdır. Bu bölümde tasavvu-

* Yard. Doç. Dr., Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi, hckucuk@hotmail.com

fun mâhiyetine, alanına, dindeki yerine, tariflerine, sözlük ve ıstılâhî anlamlarına yer verilmektedir.

II. bölüm “Tasavvufun Başlıca Kavramları” başlığını taşımaktadır. Her ilim dalı belli bir dönem sonra kendine mahsus bir kavramlar dünyası yaratır ve bu dünyanın kelime kalıpları içerisinde konuşmaya başlar. İşte tasavvuf da Kur’an’dan ve sünnetten aldığı bir çok kelimeyi gelişim süreci içerisinde kendi terimleri arasına katmış ve onlara başka anlamlar yüklemiştir. Bunları makamlar ve haller diye de tasnife tâbi tutmuştur. Burada zühd, tevbe, verâ’ ve takvâ gibi tasavvufun en temel kavramları hakkında bilgiler verilir. Yazarın “Bir lokma, bir hırka” anlayışı hakkında yaptığı yorum da gerçekten dikkate değerdir: “Bu söz, bir üretim ölçüsü değil, şahsî kullanım sınırındır. Yani insan maddî varlığını ve parasını, kendisinin ve ailesinin sadece zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadarını (bir lokma bir hırka) ayırdıktan sonra, tamamen başkalarına verebilmelidir”.

III. bölüm “Tasavvuf Eğitimi” ile ilgilidir. Tasavvuf, her şeyden önce insanın rûhî-mânevî tarafının eğitimi ile meşgul olur ve kişiyi güzel ahlâk sahibi yapmayı amaçlar. Bu ameliye seyr ü sülûk dediğimiz belli bir süreci içine alır. Bu eğitimin bir adı da mücâhede ve riyâzettir. Bu bölümde, mürîd, evrâd, riyâzet, erbaîn, nefsin mertebeleri, intisâb gibi terimlerle; “Tarîkate şeyhe ihtiyaç var mıdır?”, “Şeyhi olmayanın şeyhi şeytan mıdır?”, “Şeyhe bağlılık bir kişilik kaybına yol açmaz mı?” gibi insanımızın çok merak ettiği ve hakkında yanlış spekülasyonlar ürettiği sorulara cevaplar verilir.

IV. bölüm “Tasavvuf Tarihinin Dönemleri”nden bahsetmektedir. Tasavvuf tarihinde “zühd”, “tasavvuf” ve “tarîkatlar” dönemi diye üç devreden söz edilmektedir. Hz. Peygamber ve sonrasındaki 150 sene zühd dönemi; III/IX. ile VI/XII. asırlar arası tasavvuf dönemi; VI/XII. asırdan başlayan ve günümüzü de içine alan devre ise tarîkatlar dönemidir. Kitabın bu kısmında, zühd dönemi ve ekolleri, tasavvuf dönemi ve ekolleri, Hallâc-ı Mansur, Gazâlî ve onların tasavvuf düşüncesindeki etkileri gibi meseleler yer alır.

V. bölüm “Başlıca Tarîkatlar” başlığını taşır ve kitabın en uzun bölümünü teşkil eder. Burada Kadirîlik, Rifâîlik, Yesevîlik, Bektâşîlik, Mevlevîlik ve Nakşbendîlik gibi başlıca tarîkatlar ve kurucuları hakkında kısa bilgiler verildikten sonra, tekke ve zâviyeler ile bunların sosyal fonksiyonlarına değinilir. Anadolu’nun fethi ve Türklerin bu topraklara yerleşmesi sırasında tarîkatlar ve derviş-gâzîlerin rollerini de burada anlatılmaktadır.

Bundan sonra, Osmanlı İmparatorluğu’nda devlet-tarîkat ilişkileri, idâm edilen ve sürgüne gönderilen şeyhler, Kadızâde-Sivâsiler tartışması, XVII.

yüzyıldan sonra tekkelerdeki gerileme, Meclis-i Meşâyih kurumu gibi tasavvuf ve tarikatlarla ilgili gelişmelere kronolojik olarak değinilmektedir. Osmanlının yıkılmasıyla, tarikatlar da birden ortadan kaybolmamış ve yeni kurulan Cumhuriyet idaresi altında halk arasında yaygınlığını sürdürmüştür. Tarikat ve tekkelerin millî mücadeleye katkıları, M. Kemal'in şeyhlerle ilişkileri, tekke ve zâviyeleri fesheden kanun, yasaktan sonraki sağlıksız durumun sakıncaları ve medyadaki tarikat görüntüleri gibi günümüzle ilgili problemler de bu bölümde tartışılmaktadır.

VI. bölüm "Tasavvuf Düşüncesi" hakkında özet bilgiler sunmaktadır. Tasavvufun, amel, ahlâk ve tefekkür olmak üzere üç ayrı boyutundan söz edilebilir. Nefsini eğitmek için seyr ü sülûke başlayan kişi, buradaki ihlâs ve gayreti sonucu, zamanla güzel ahlâkı kazanır. Bu faaliyetler sırasında iç dünyasında bazı gelişmeler olur. Hayata ve eşyâya bakışı değişir. Allah, kâinat ve insan konularında daha derin fikirlere ulaşır. Bunun sonucunda da zengin bir tasavvuf düşüncesi ortaya çıkar. Bu bölümde de vahdet-i vücûd ve İbn Arabî, vahdet-i şühûd ve İmam-ı Rabbânî, tecellî ve zaman, insanın değeri, aşk-iman ve akıl ilişkisi gibi tasavvufun tefekkür boyutuyla ilgili temel mevzulara değinilmektedir.

VII. ve son bölüm "Tasavvuf ve Sanat" başlığını taşımaktadır. Kültür tarihimizde medreseler ilimle uğraşırken, tasavvuf müesseseleri olan tekke ve dergâhlar da halk eğitimi ile meşgul olmuşlardır. Asırlar boyunca tekke erbâbı arasından şiir, edebiyat, hat, tehzîb ve mûsikî alanında büyük sanatkârların çıkması hiç de garipsenecek bir durum değildir. Zîrâ tasavvuf ve sanat ortak bir zemîni paylaşmaktadır. Bu da sevgi, aşk ve güzelliştir, yani insanın his dünyasıdır.

Sonuç olarak, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler* adlı eser, sâde bir üslûbu benimsemesi, orta seviyedeki insanımızın da anlayabileceği bir dilde yazılması, detaylara inmediği için sıkılmadan kısa sürede okunabilmesi, doğru ve öz bilgiler sunması gibi belli başlı özellikleriyle dikkati çekmektedir.

Süleyman Gökbulut *

* Ar. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı.

Gazâlî, *Hidayet Rehberi: Bidâyetü'l-Hidâye*, çev.: Veysel Akkaya, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, ISBN: 9755743774, 175s, 2. hm.14x21 cm, Karton Kapak,

Bu eser İmam Gazâlî'nin, kısa ve öz olarak kaleme aldığı kitaplarından birisidir. Muttakî bir hayat sürmek için gerekli ön hazırlıkları anlatmaktadır. Yaptığı atıflardan anlaşıldığına göre, meşhur kitabı "*İhyâu Ulûmi'd-dîn*"den sonra yazmıştır.

Takvâ ilminin zâhiri hakkında bir nebze olsun anlattıklarımız "hidâyetin başlangıcı" dır. Buradaki konularla amel edip, özümsemişsen, takvânın bânîna ulaşmanın nasıl gerçekleşeceğini öğrenmen için İhyâu Ulûmi'd-dîn kitabını okuman gerekir." diyen İmam Gazâlî, İhyâ'yı okumaya başlamadan önce, *Bidâyetü'l-Hidâye*'yi okuyup içindekilerle amel etmeyi tavsiye etmektedir:

Aynı şekilde, konularla ilgili daha geniş bilgi için sık sık İhyâ'yı okumayı tavsiye eder:

"Bu kitabımızda, ibâdetler hakkındaki bilgiler sana yeterlidir. Hac ve zekatı öğrenmek istersen veya namaz ve oruç hakkında daha çok bilgi istersen "*İhyâ u ulûmi'd-dîn*"de anlattıklarımıza bakabilirsin."

Hüccetü'l-İslam, kitabın giriş kısmında, ilim tahsilinde niyetin önemi üzerinde durur. Allah rızası için olmayan ilmin kişiyi Hak'tan uzaklaştıracağını belirtir. Ayrıca *kişinin bilgi sahibi olması, ancak âhirete hazırlık yapmak ve hidâyete ermek niyeti ile birlikte övgüye layıktır. Aksi takdirse insan bilgi deposu olmaktan öteye geçemeyecektir.*

Bidâyetü'l-hidâye üç kısımdan oluşur:

- 1.Tâatler hakkındadır: İmam Gazâlî bu bölümde, sabah gözlerimizi açtığımız andan itibaren akşam uyuyuncaya kadar ve geceleyin yapmamız gereken ibâdet ve tâatlere değinir.
- 2.Günahlardan sakınmak: Cenâb-ı Hakk'ın bize emanet olarak verdiği organlarımızı günahlardan nasıl koruyacağımızı açıklar.
- 3.Sohbet âdâbı: İnsanın Rabbiyle, hocası, anne-babası, arkadaşları ve tanımadığı kişilerle, ilişkilerini nasıl düzenleyeceğini anlatır.

Görüldüğü gibi eser, muhtevâ açısından oldukça zengindir. Konular fıkıh ve tasavvuf bütünlüğü içerisinde yazıldığı için, klasik ibâdet anlatımlarından farklılık arz etmekte, bu da ona ayrı bir değer kazandırmaktadır.

Bir çok şerhi ve özeti bulunan bu eser defalarca basılmıştır. Ahmet Şemsüddin tarafından tenkitli neşri yapılmış,(Beyrut, 1988) daha sonra Muhammed el- Haccâr tarafından da neşredilmiştir (Beyrut, 1990) W.

Montgomery Watt İngilizceye “*The Faith and Practice of Al-Gazali*” London, 1953; Hill tarafından Almancaya “*Die Religion des İslam*” (Jena 1915) adıyla çevrilmiştir (Bekir Karlığa, DİA, c. XIII, s. 523).

Türkçeye ilk kez Sabri Paşa tarafından “*Esbâbü'l-İnâye fi tercümeti Bidâyetü'l-Hidâye*” ismi altında çevrilmiştir. (İstanbul, 1306) Sabri Paşa, Bahriye Dairesi'nce talep edilmesinin ardından eseri tercüme ettiğini belirtir. Bahriye Dairesi Sıbyan Taburları için bir ders kitabı olarak basılmıştır.

İkinci olarak Lütfi Doğan tarafından 1952'de tercüme etmiştir. 1954'de ise Abdülkâdir Akççek tekrar tercüme etmiştir. Hepsinde de sadece metnin-fikhî konular Hanefî mezhebine- uygulanarak- tercümesinden ibaret olup, tahrir ve açıklamalar yoktur.

Bu kitabı tercümede, Muhammed el- Haccâr tarafından yapılan neşri ve (Beirut, 1990) Muhammed Nûri'l-Câvî'nin “*Merâkı'l-Ubûdiyye*” (1343, Mısır) adlı şerh kullanılmıştır. Hadislerin tahriri arapça neşirlerden yapılmıştır. Ayrıca tahriri yapılmamış on beşe yakın hadise de, kaynak hadis kitaplarından kullanılarak ulaşılmaya çalışılmıştır. Metinde geçen önemli terimler açıklanmaya gayret edilmiş, böylece okuyucunun eserden kolayca istifadesi amaçlanmıştır.

Hür Mahmut Yücer *

Çiftçi, Hasan, Şeyh Ebü'l-Hasan Harakân :Hayatı, Çevresi, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Nûru'l-'Ulum ve Münâcât'ı: Çeviri-Açıklama-Metin, Şehit Ebü'l- Hasan Harakânî Derneği Yayınları, Ankara 2004, 430s.

Ebü'l-Hasan-i Harakânî (352- 425/963-1033) IV/X. asrın ikinci yarısı ile V/XI. asrın ilk çeyreğinde Horasan'ın Batı kısmında Bistâm'a bağlı Harakân'da yaşamış en ünlü sûfilerden biri olarak bilinir. Sağlığında birçok büyük sûfi tarafından ziyaret edilerek kendisine değer verilmesi ve meşhur sûfilerden bazısının ona mürit olması, onun kendi zamanında yeterince şöhret elde ettiğini gösterir. Ayrıca yaşadığı dönemden günümüze kadar yaşamış tasavvuf tarihinin en ünlü simaları, Harakânî'den daima övgüyle söz etmişler. Bu durum, hem günümüze kadar geçmişte, hem de gelecekte onun ününün ve

* Dr., Öğretmen

tasavvuf dünyasındaki mânevî tasarrufunun devam ettiğini ve edeceğini göstermektedir.

Şöhretine rağmen, Harakânî ve eserleri hakkında, zamanımıza kadar, İslâm dünyasında, ciddî bir araştırma yapıldığı görülmemektedir. Bundan dolayı Harakânî gibi bir şahsiyeti ilk kez böyle detaylı bir şekilde, genelde İslâm bilimine özeldede tasavvuf alanına tanıttığından dolayı yazara teşekkür borçluyuz. Yazar, İslâm sûfilerini ve özellikle de Nakşibendî tarîkatı mensupları başta olmak üzere, birçok şahsiyeti ve tasavvufî eğilimi derinden etkileyen, muhtelif tarîkat silsileleri içinde kendisine yer bulan Harakânî'yi ve sözlerini içeren *Muntahab-ı Nûru'l-'Ulûm* adlı eserini tercüme ederek ve inceleyerek, bu alandaki boşluğu önemli derecede giderip, ona bağlı müntesiplerin beklentilerine büyük ölçüde cevap vermektedir.

Yazar, eserinin giriş kısmında, tasavvuf tarihi boyunca tartışmasız ilk sıradaki yerlerini koruyan bazı ünlü sûfilerle bir kısım alanla ilgili yazarların, Harakânî hakkındaki tasvirlerini vermektedir. Meselâ bu şahsiyetlerden Hucvîri çağdaşı Harakânî'yi şöyle tanımlar: "Yegâne imâm, devrin ehlinin şerefi... şeyhlerin en büyüğü idi... kendi döneminde Allah'ın bütün velileri tarafından övgüye mazhar bir zat idi." Kuşeyrî de Harakânî için, "Harakânî yerleşkesine varınca, o pîrin haşmetinden dolayı fesâhatım sona erdi ve konuşacak ibare kalmadı; öyle ki veliliğimden azledildiğimi sandım." ifadesini kullanır. Ebû Saîd Ebü'l-Hayr ise, Harakânî'den aldığı feyzi "Ben pişmiş bir tuğla idim; Harakânî'ye varınca cevher olarak döndüm" şeklinde açıklar. Harakânî'nin müridi ünlü âlim Hâce Abdullah-i Ensârî onu "hayat suyu" olarak niteleyerek hakîkâtî onun aracılığıyla bulduğunu itiraf eder. Ferîduddîn-i 'Attâr 'da : "Hüzün denizi, dağdan daha sağlam, ilâhî güneş, sonsuz semâ, rabbanî harika, devrin kutbu;...saltanat sahibi şeyhlerin sultani idi; alemdeki evtâd ve abdâln kutbu; tarîkat ve hakîkat ehli padişahı, dağ gibi sıfat şahikasının mutemekkini ve ma'rifet sahasının yegânesi...hakîkat sırlarına sahip, himmeti yüce ve mertebesi ulu; Yüce Allah nezdinde yakın âşinalığı olan bir zât idi." biçimde tasvir eder.

Büyük mutasavvıf *Mevlânâ*, Harakânî'ye *Mesnevî*'de geniş yer vererek, "Şeyh-i Dîn (Dinin Şeyhi)" ifadesini kullanırken, Abdurrahman Câmî de onu: "Kendi zamanının yegânesi, gavsı ve kendi döneminde herkesin kiblesi (uğradığı kişi) idi." şeklinde tanıtır.

Osmanlı alimleri de Harakânî'ye büyük iltifatlarda bulunmuşlardır. Örneğin Osmanlı'nın son devri alimlerinden M. Zahid el-Kevserî onun için, "Rabbânî ârif Ebü'l-Hasanî Harakânî evliyânın en büyüklerinden ve seçkin-

lerin en kâmilllerinden idi..." der.

Batılı bilginlerden oryantalist Reynold A. Nicholson'un ifadesiyle: "Harakânî'nin hayatı, Şark vahdet-i vücûdçusunun bir tasvirini vermekte ve istenilen açıklıkta hususiyet bakımından karmaşık bir büyüklük ve yüceliğini ortaya koymaktadır."

Eserin birinci bölümünde, Harakânî'den söz eden eski ve yeni kaynakların ışığında hayatı, çevresi ve tasavvufî yaşantısı ışığında düşünceleri ve çağdaşı meşhur şahsiyetlerle ilişkileri, mürşîdleri ve kendisine nisbet edilen risâleler, şiirler ve özellikle sözlerini içeren *Muntahab-ı Nûru'l-'Ulûm* adlı eser müellif tarafında titizlikle incelenmiştir. Bunun yanın da, Harakânî'nin döneminde görüştüğü rivayet edilen, İbn Sînâ, Nasr-i Hüsrev ve Gazneli Sultan Mahmud gibi şahsiyetlerle ilişkileri bu bölümde ele alınmaktadır.

Müellif kitabın ikinci bölümünde, *Muntahab-ı Nûru'l-'Ulûm* adlı eseri ve *Münâcât*'ının Türkçe çevirisini vermiştir. Adı geçen eser, genelde ravî zinciri hazfedilmiş, üçüncü şahısların dilinden anlatılan, Harakânî'nin sözlerinden ve ona atfedilen kerametlerini anlatan menkıbelerden oluşur. Yazar tarafından bu sözler ve menkıbeler hem çeviride, hem de Farsça asıl metinde birbirine uygun biçimde fıkralar şeklinde numaralandırılmıştır. Çeviride, ihtiyaç duyulan yerler ve kavramlar, şerh edilmeye ve bu çeviride yer alan sözlerinin, başka kaynaklarda yer alan varyantları da yazar tarafında yapılan dakik bir çalışma sonucunda verilmeye çalışılmıştır. Müellif her ne kadar tasavvuf uzmanı olmazsa da, akademik becerisiyle, bir alan araştırmacısı gibi, dipnot tarzındaki şerh ve izahlarda, çevirinin metninde yer alan, Harakânî'nin herhangi bir sözünü açıklayan, bu eserinde ve başka tasavvufî eserlerdeki onun benzer sözleri; sözleri ve fikirlerinin kaynakları olabilecek, mürşîdi Sultanülârifin Bâyezîd el-Bistâmî başta olmak üzere, kendisinden önce veya sonra yaşamış diğer sûfilere ait sözler; düşüncelerine açıklık getirecek, başka sûfilere benzer sözlerinden, farklı tasavvufî kaynaklardan ve özellikle terminoloji ile ilgili eser ve lügatlerden istifade etmiştir.

Hicrî IV. ve V. asırlarda tasavvuf tarihinin önemli kaynaklarından biri sayılan Harakânî'nin *Muntahab-ı Nûru'l-'Ulûm* adlı eserinin bölümlerini burada birer cümleyle tanıtmak, onun daha iyi tanıtılmasına bir nebze de olsa katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Birinci bölüm, tasavvufun bazı temel konularını ifade eden, ârif, derviş, civânmerd, garib, gaflet, vesvese, sâdık mürîd, semâ, bekâ ve fenâ gibi muhtelif kavramlarla ilgili olarak Harakânî'ye sorulan bir takım sorular ve onun kendi sûfiyâne yaşantısı ve onun üzerine temellendirdiği fikir dünyasından

bu sorulara verdiği gizemli cevaplardan ve bir tür fetvalardan oluşmaktadır.

İkinci bölüm, muhteva olarak dinî, ahlâkî ve nasihat içerikli sözlerden oluşmaktadır. Burada şeyh müridlerine genelde zikir, Allah'a karşı sâdık olmayı, O'na yalvararak gözyaşı dökmeyi, cömertlik, ihlâs, ma'rifet, yakînî iman, birbirlerini ziyaret etmeleri, gaflet, kibir ve hasetten korunmayı, tevekküllü olmayı ve azık biriktirmemeyi tavsiye eder.

Üçüncü bölüm, eserin fihristinde, Harakânî'nin peygamberden naklettiği hadisler şeklinde yer alır fakat, yazarın ifadesiyle metinde bu bölüme yer verilmemiştir.

Dördüncü bölüm, velî ya da insân-i kâmil 'in yapısını ve bazı özelliklerini aydınlığa kavuşturan sözler içerip, içinde Allah'ın velî kullarını kendi himâyesine alarak onlara yaptığı özel bir takım bağışlara temas edilmiştir.

Besinci bölüm, Harakânî'nin Allah'la bazen sohbet ve bazen de duâ şeklinde dile getirdiği kendisiyle Allah arasındaki sırlar ve dilekleri içerir. Bu da, onun mânevî mürşîdi Bâyezîd başta olmak üzere, diğer bazı ünlü sûfiler gibi, Allah'la direk kalbî buluşmada bulunarak, O'ndan ilâhî nefhalar aldığı ve kendisini fenâ makamında bulunarak Hakk'ın dilinden konuştuğunu gösterir.

Altıncı bölüm, birincisi civânmerd kavramıyla ifâde ettiği velînin vecd hâli ve derdi, ikincisi de sâlikle ilgili olmak üzere sadece iki sözünü içerir.

Yedinci bölüm, bu bölümde Harakânî 'in ifadeleriyle Allah kendisine nidâ etmekte ve o da bu nidâyı kalbinin yardımıyla duymaktadır. Yine bu bölümde Harakânî, Allah'ın kendisine niyaz, insan sevgisi, misafirperverlik ve cömertlik gibi ahlâkî erdemleri tavsiye ettiğini belirterek dolaylı veya direk olarak müntesiplerinin de öyle olmasını istemektedir.

Sekizinci bölüm, genel anlamda sûfilerin çektiği ve çekmesi gereken çile ve riyazetin şekli, süresi ve özellikle sâlik'in açlıkla ve fizikî terbiye ile nefsin kontrol etmesi ve hatta Harakânî'nin bunu nefesine uygulaması; sulûkta bulunan kâmil insanın veya ârifin Allah'ın muhabbetiyle yanıp tutuşurken yaşadığı halleri; sâlikin dikkat etmesi gereken ihlâs ve kalbe gelen âfetleri uzaklaştırması; nefsin arındırılmasının gereği gibi hususları içermektedir.

Dokuzuncu bölüm, Harakânî bu bölümde, kendi şeyhi ve daha önce yaşamış olan meşhur mutasavvıfların sözlerini, kerâmetlerini ve bu zatların hâllerini anlatan menkıbeler ve bazı Peygamberlerden kıssalar verir. Ayrıca bu bölümde, çile ve riyazetle ilgili sûfilerden örnekler; insanlara iyilik, cömertlik, fedakârlık yapmakla ilgili menkıbelerden örnekler vermektedir.

Onuncu bölüm, Harakânî'nin hayatının, birbirinden kopuk sahneleri ile

onun kerametlerini anlatan hikayelerden oluşmaktadır.

Yazarın çalışmasının üçüncü bölümü *Muntahab-ı Nûru'l-'Ulûm'* un Farsça metninde oluşmaktadır. Müellif, Farsça metni ve bu metne dayalı olarak yapılan Türkçe çeviride, eserin British Museum' deki yazması ve Rus bilim adamı Evgenii Eduardoviç Berthels ile İran bilim adamı Mucteba Mînovî tarafından oluşturulan metinleri yorucu bir araştırmanın sonucunda karşılaştırarak tesis etmiştir.

Harakânî gibi, değerli bir mutasavvıf şahsiyeti ilim dünyasına kazandıran ve tasavvuf alanıyla ilgili herkesi bu konuda ilk kez bu derecede detaylı bir şekilde bilgilendiren yazara teşekkür eder, çalışmalarında başarılar dileriz.

Ali Tenik *

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, *Kastamonu'da Bayrâmîlik ve Şemsizâde Ailesi*, Ankara 2005, 417s. + tablo.

İlmî çalışmaları yanında, sosyal-kültürel eserleri ve Kastamonu ile ilgili araştırmalarıyla tanınan Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun *Kastamonu'da Bayrâmîlik ve Şemsizâde Ailesi* (Ankara 2005, 417 s. + tablo) adlı son eseri de yine alanında ilk sayılabilecek bir araştırmanın ürünüdür. Yazar bu eseri, "Bayrâmîlik'in merkezi olarak kabul edilen Ankara dışına açılan ilk penceresi" olarak tavsif etmektedir (s. 12). Bayrâmîlik konusunda yapılan ilmî çalışmaların sayısını yeterli bulmayan yazar, Ankara dışı merkezlerle ilgili nerede ise hiç araştırma yapılmadığından yakınmaktadır (s. 174).

Bu eser, M. Mesut Boyacıoğlu'nun yazdığı "Sunuş" ve A. Abdulkadiroğlu'nun "Takdim'i" ile başlamakta; iki bölüm ve "Ekler" ile "Resimler"den oluşmaktadır. "Kastamonu'nun Kültürel Altyapısı, Bayrâmîlik'e Genel Bir Bakış, Mekânlar ve Kastamonu'da Bayrâmîlik" başlıklı Birinci Bölüm; genel hatlarıyla Candaroğulları Dönemi ilim kültür ve sanat hayatını yansıtmakta (s.15 vd), Kastamonu merkezinde Bayrâmîlik'i ele almakta (ss. 23 vd.) ve Bayrâmîlik'e genel hatları ile bir bakış yapmaktadır (ss. 85 vd.). Mekanların tavsifinde fotoğraf ve resimlerden de istifade edilmiş, anlatımın etkili olması sağlanmıştır (ss. 32-39 vb.). Bu bölümde yazar, Kastamonu'daki Bayrâmîlik'i, Hacı Bayram Velî'den (ö.833/1429) sonra şubelenen ve Ömer Sikkînî'nin (ö.880/1475) başında olduğu Bayrâmî Melâ-

* Ar. Gör., Harran Üniv. İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Ana Bilim Dalı

mîlik olarak vurgular (s. 92). İncelenen belgeler arasında buna işaret eden bir belge bulunmamaktadır. Buna rağmen, Kastamonu'da Bayrâmîlik'le ilgili dışarıdan bakanlar için belirli mekanların bulunmaması, salnâmelerde tekke adı, âyin gün ve saatleri ile şeyhlerin adının yazılı olmaması, son şeyh Ziya Efendi öncesinde hizmetlerin akamete uğratılmış görüntüsü verilmesi... gibi sebepler; ayrıca elde mevcut dokümanlarda şiirleri yer alan şairlerin epey bir kısmının Bektâşî, Alevî ve Melâmî meşrep olmaları yazarı bu kanaate sevk etmiştir. Ancak Şemsizâde Ziyâeddin Efendi aldığı sağlam eğitime bağlı olarak yaptığı hizmetler, bıraktığı izler sebebiyle, belki bütün bunları aşarak, sergilediği örnek Müslüman, Şeyh, Din Görevlisi modeli ve milli konulardaki duyarlılığı ile çok büyük hizmetler etmiştir. (s. 92; Şemsizâde Ziyâeddin Efendi'nin İstiklâl Savaşı Müzesi'nde bulunan ve onu, Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı olarak tavsif eden resim de bunun bir kanıtıdır. bk. s.100).

İkinci Bölümde ise yazar, Bayrâmîlik'in Kastamonu'daki temsilcisi olarak kabul ettiği Şemsizâde Ailesi'ni ayrı bir bölümde incelemektedir. Bu bölüm, "Şemsizâde Ailesi, Şeyh Ahmed Ziyâeddin (Uluoğlu) Efendi, Vakıfları ve Akrabalık Bağlı Bulunanlar" başlığı altında yer almaktadır (ss. 97 vd.). Asılları, "Ekler" bölümünde yer alan orijinal belgelere atıfların yapıldığı, bu belgelerin ve içeriklerinin ilmî kriterlerle irdelendiği bu bölümde; doyurucu bilgilerin yanında akademik araştırma yapacak olanlar için oldukça değerli veriler bulunmaktadır. Abdulkadiroğlu'nun arşivciliği ve Eski Türk Edebiyatı uzmanı olması da bu belgelerin değerlendirilmesi ile ilgili bölümlerin önemini bir kat daha artırmaktadır. Bunun yanında mezar taşlarının okunuşlarının da verildiği eserde, bu yazılar yorumlanarak ve içerdiği tarih düşümelere de dikkat çekilerek esere ayrı bir değer katılmıştır (s.117,130,132 vb.). Yazarın aileden aldığı evrak ve belgeleri harmanlayarak yorumlaması ve kullanması da önemli bir unsurdur (ss. 164-166 vb.).

"Ekler" bölümünde; eserde kullanılan belgelerin orijinaleri verilmiştir (ss. 175-401). 159 ek içerisinde 256 adet belge araştırmacılara sunulurken bu alanda çalışanlara/çalışacaklara önemli veriler ve büyük kolaylık sağlanmıştır. Temennimiz, kaynak ailenin diğer araştırmacılara da aynı kolaylığı sağlaması veya bu belgeleri, araştırmacıların istifadesine sunulabilecek bir mekanda muhafazasıdır.

"Resimler" bölümünde ise; aileden yazara ulaştırılan evrak arasında bulunan resimler birer belge durumunda olması hasebiyle bu bölümde sergilenmiştir. Resimlerle ilgili açıklayıcı bilgiler, bazen arkalarına düşülen not-

larla birlikte yer almaktadır (ss. 403-417).

Eser, M. Mesut Boyacıoğlu tarafından hazırlanan, Şemsizâde Ailesi'nin güncelleştirilmiş soy ağacı ile son bulmaktadır. Aileden tevarüs edilen bu soy ağacının asıl metninin başında, "Hasep ve nesep ile iftihar şer'an caiz değildir. Maamafih hasebi zayi etmeyerek hıfz eylemek lâbüddür." ifadesi yer aldığı bildirilmektedir (s. 99).

Abdulkadiroğlu'nun bu eseri, günümüzde pek az bilinen Bayrâmîlik'in Kastamonu'daki konumunu ve durumunu tarihî seyri, ilmî ve sosyo-kültürel altyapısı ile ortaya koymaktadır. Belgeler ve resimlerle desteklenen bu araştırma Bayrâmîlik'in bilinmeyen bir yönüne işaret etmekte olup, araştırmacılara sunduğu orijinal belgelerle bilimsel değerini daha da artırmakta; bu alandaki yeni araştırmalara temel teşkil ederek araştırmacıların önünü açmaktadır.

Burhan Baltacı *

* Dr., Ankara Üniv. Sos. Bil. Enstitüsü, e-mail: baltaciburhan@hotmail.com